

**A Hartai Helytörténeti
Gyűjtemény és Tájház
rövid kalauza**

A dunapataji tájház

Szöveg: © Kustár Rozália - © Gottschall Péter

Fotók: © Oroszi Zoltán, továbbá
Csanaki Csaba: 007, 029, 039, 041, 042
Énisz Tamás: 019, 038, 066, 068
Tihanyi Anikó: 026, 033
Archív fotók: 017, 031, 069

A kiadvány a Reneszánsz Év - 2008. keretében kiírt
Tájházak a közösségért pályázat keretében Harta Nagyközség
Önkormányzata és
Német Kisebbségi Önkormányzata támogatásával valósult meg.

A Reneszánsz Év 2008 egyéb programjairól a
www.renezanszev2008.hu oldalon tájékozódhatnak.

ISBN 978-963-88308-0-7

Hartai Helytörténeti Gyűjtemény és Tájház
Német Nemzetiségi Ház
6326 Harta, Templom u. 62.

Hartai-Felvidéki Szoba és Gallé Tibor Emlékszoba
6326 Harta, Templom u. 52.
honlap: www.harta.hu

Nyitva tartás: márc. 15. és nov. 15. között minden kedden 14-16 óráig
Más időpontban telefonos megbeszélés szerint Tel: +36-20-965-77-00

Kiadja: A Hartai Helytörténeti Gyűjtemény és Tájház és a Pataji
Múzeum 2000 példányban, A/5 méretben.

Nyomdai kivitelezés: Bros Universal Bt. Miskolc
Ügyvezető: Orosz Csaba

Harta négyezer lakosú nagyközség a Duna bal partján, a Kalocsai Sárköz északi szomszédságában, Budapesttől 100 km-re délre. Újkori története a török hódoltság után 1723-ban kezdődött, amikor Ráday Pál birtokára megérkeztek az első családok a Rajna-vidékről, Hessen-Pfalzból és Württembergből.

A hartai hajósok tiszteletére Hartáról hajót neveztek el, mely ma is közlekedik a Dunán

kalapos, csizmadia, cipész, szabó, stb. különösen sok a takács, esztergályos és asztalos: a Dunán számos hajómalom. azután több gazdának ugyanott vontatós hajója is van, melyet helybéli hajóácsok szoktak építeni (Galgóczy 1877)”.

A német betelepülők földműveléshez jól értő, a kendertermesztésben és feldolgozásban járatos parasztok és kézművesek voltak. 1877-ben ezt jegyezte fel Galgóczy Károly: *„A nép szorgalma azonban nemcsak az állattenyésztésre és földművelésre szorítkozik: hanem itt iparnak is szép fejlettsége van. Számos különféle kézműves lakja a községet: kovács, lakatos, kerékgyártó, kádár, festő,*

A Duna árterülete a folyószabályozások előtt a magyar Alföld virágzó, változatos tája volt. Sóderbányászás közben számos ősi csontlelet őstulok-, szarvas- és mamutcsont került elő a Dunából. Régészeti leletanyagok sokasága bizonyítja, hogy az erekkel, fokokkal, időszakos vízjárásokkal szabdalt, termékeny öntéstalajú árvízmentes háta, partok az

A Duna legnagyobb alföldi kanyarulatánál...

emberi megtelepülésre kiválóan alkalmasak voltak. A környéken mintegy 7000 évvel ezelőtt telepedtek meg az első földművelők (Harta-Gátórház). A hartai határ sűrűn lakott volt a bronzkorban, annak is főleg középső szakaszában. Terepbejárásokból több helyről ismerünk leleteket (a Helytörténeti Gyűjteményben is van néhány urnasíros temetkezésből származó edény).

Ősmaradványok a hartai sóderágyból

Bronzkori és szarmata edények a Helytörténeti Gyűjteményben

A dunai Limes korában itt megtelepedő szarmaták gazdag emlékanyagot hagytak maguk után. Az alföldi nomád nép élénk kapcsolatban állt a Duna túlsó oldalán, Pannóniában és az ellenérődökben állomásozó rómaiakkal. Erre római pénzek, ékszerek (fibulák) és luxuskerámia (ún. terra sigillata) utalnak. Településük részletét Szülei Lyuk, Weierhivl, Gátórház lelőhelyekről ismerjük, temetőjük részlete (18 sír) az elkerülő út építésekor a Külső Tuskóföld lelőhelyen került elő. A tájház udvarán is látható néhány római kori faragott kő, melyeket későbbi korok falu- és templomépítéseinél használtak fel. A Gyűjtemény része néhány római téglá is, melyek egyike bélyegzője alapján a 4. század elején, Maxentius császár idején készült.

A későbbi korokból is számos lelet került elő, melyeket a 2002-ben kezdődő ásatások óta a kalocsai Viski Károly Múzeum őriz. Ott került nyilvántartásba a Freifelten feltárt 8. századi avar település és a régió egyik leggazdagabb honfoglalás-kori síregyüttese; továbbá Árpád-kori települések leletei a Gátórház, a Freifelt és a Weierhivl határrészekből.

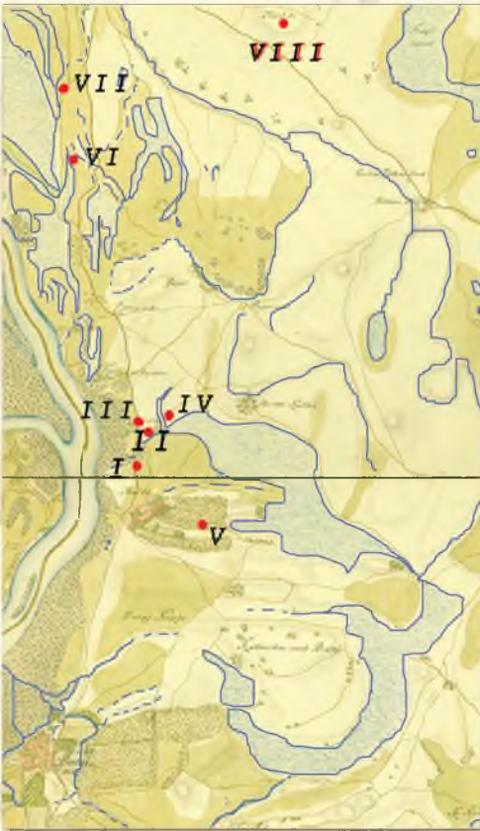
Számos írásos adat is utal a környék sűrű Árpád-kori és későközépkori település-hálózatára. A lakott helyként leírt Harta közeli települések: Szülle, Ölle, Vejte, Bojár, Tetétlen, Akasztó, Mikla, Szentkirály, Szelid, Pataj, Ordas, Madocsa és Bölcske.

A freifelti honfoglalás kori temető madártávlatból...

... és a leggazdagabb női sír egyik hajfonatkorongja

Harta környéki régészeti feltárások 2002-2003-ban az I. katonai felmérés térképeire vetítve.
 I: Harta-Szülei lyuk, 51-es út; II: Harta-Gátörháza;
 III: Harta Külső Tuskőföld; IV: Harta Weierhivl;
 V: Harta Freifelt; VI: Solt Erdélyi tanya;
 VII: Solt Csukásház; VIII: Solt - Tételhegy

A török korban, az 1690. évi összeírásban Harta az elpusztult helységek között szerepel.

A török hódoltság végére elnéptelenedett területen a 18. században rendezett település épült ki, melynek 19. század 2. felében íródott leírását idézzük: „Kis-Harta, igen csinos német-magyar község... A község maga lapályos sík helyen, rendes négyszeg alakzattal épült. Széles egyenes főutcszái hosszan nyúlnak délnyugatról északra, s kétoldalt fasorokkal kiültetvék: a házsorokból hosszan lenyúló kertközök, szabályos keresztutszakkal szelvék.” (Galgóczy 1877).

Az idetelepülők élete bizony nem volt könnyű: A falu előjárói az úrbéri kérdőpontokra 1768-1769-ben ezt írták: „... Kárunkra szolgál a' Dunának sok rendbéli áradása, úgy hogy Akkor házaikat Marháikat el ronntya amint most legh közelebb mult héten 124. házunkat 70. darab Marhát, azon kívül sok sv. sertéseinket úgy házaink padlásán lévő gabonáinkat, Marhának való takarmányunkat elemésztette, 's őseinkk fölgyét ell hordván, az szőlő tőkéket Ki mosta, Kukuritza és Kender

fölgyeinknek harmad részin elöntötte, akiben az idén vetést nem tehetünk az víznek ott

maradása miatt. Gabona alá való szántó fölgyeink s. Kaszalonk határunkban semmi sincsen határunknak szük volta miatt, másut Kölletik Pusztákat árendálnunk” (NOVÁK 1975, 525-526).

Téglagyűjteményünk 1767-ben készült darabja, talán Pataj mezőváros tégláégetőjében készült.

Hartai Német Nemzetiségi Tájház És Helytörténeti Gyűjtemén

A Tájház a 19. század Hartájára jellemző alföldi parasztház, mely 1967 óta kiállítóhely. Bár mestergerendáján nem jegyzi véset, az építőjére utaló emlékezet szerint Égel Béla házként közismert. Tulajdonosa és fenntartója a helyi települési és a német kisebbségi önkormányzat. A Kis-Harta pusztán a 18. Század-

ban újraalapított falu központi részén áll. Az egykoron elsőként kiépült utca, a *Hinrkas* /Hátulsó utca/ melletti második utca, a *Feedrkas* ma a modernizálódott falu emblemikus központja Templom utca néven. Itt épült meg az egykori közös használatú protestáns fatemplom helyett 1798-ra az evangélikus, majd 1838-ban a református templom. A római katolikus templom a falufejlődés későbbi korszakában a szomszédos Kossuth Lajos utcában 1943-ra készült el.

Múzeumalapítás

Rétfalvi Teofil tanítói életpályája Hartán 1939-ben kezdődött az evangélikus népiskolában. Német nyelvtanárként tanulók nemzedékeit tanította. A hazai német közművelődésben végzett kiemelkedő munkásságáért 1997-ben kapta meg a legrangosabb hazai életműkitüntetését, az Arany Kitűzőt: „Ehrennadel in Gold für das Ungarndeutschtum”. Visszaemlékezéseiből idézünk: „Csak az tudja igazán értékelni a jelent, aki azt is tudja, hogy milyen út vezetett el idáig a múltból.”

A köztisztelőben álló tanárember az 1953-tól ismét engedélyezett iskolai német nyelvoktatáshoz kapcsolódóan, öntevékenyen kezdte meg a néprajzi „szemléltető anyagok” gyűjtését. Az 1960-as években létrejövő községi kiállítóhely a lokálpatrióta községi vezető, Nánai András nevéhez fűződik, aki a Községi Tanács elnökeként a helyi közakarat támogatásával a hatósági engedélyezés szintjein kiharcolta azt, hogy Hartán is lehessen „falumúzeum”. 1964-ben vette meg a község a Templom utca 56. szám alatti házat, melybe az iskolai néprajzi gyűjtemény átköltözhetett. Sok adomány érkezett, s a ház megtelt a régi hartai életet tükröző festett bútorokkal, ruházattal és használati tárgyakkal. A ház homlokzatára 1967-ben magyar és német nyelvű márványtáblát helyeztek el Helytörténeti Gyűjtemény felirattal. A két karakteres helybeli férfiú munkája mellett muzeológusokra is szükség volt. A kisajton belépő látogató számára Solymos Ede és Bárth János munkálkodása az udvar elrendezésében a mai napig jól látható. 1973-ban az avatási ünnepség után megindult a muzeális intézményként való elismertetési eljárás. Sikerrel. A belépő szoba ajtaja felett látható az eredeti Működési Engedély: Nemzetiségi Ház 1975. december 31.

Gondnoka, amíg ereje engedte, Rétfalvi Teofil volt, 1999 óta a gyűjtemény Gottschall Péter gondozásában gyarapodik tovább.

Rétfalvi Teofil a tájház gangján, ahol a ház megnyitásakor a helytörténeti adatokat összefoglaló tábla és a környék számbályozások előtti vízrajzát megidéző térkép díszlett.

A ma is tevékeny Nánai András helytörténetkutató a 2008. évi Bodzaünnep Hajós kiállításának megnyitóján. A Hartai Hajósegylet Temetkezési zászlói és ereklyéi a Helytörténeti Gyűjtemény büszkeségei.

A Német Nemzetiségi Tájház berendezése 30 évi érintetlenség után 2002-ben teljes tetőcserére és belső felújításra szorult. A kiállítási anyag a közeli Baum-házba költözött, ahol folyamatosan fogadta a látogatókat.

A felújítás és a tárgyi gyűjteményi anyag restaurálása után 2006. augusztus 20. tiszteletére avatta fel András István polgármester a megújult Helytörténeti Gyűjteményt.

hatóak minden régi ház udvarán. A tájházban elől volt az almafa, és hátul, a kút és a W H. 1935. G K. jelzésű betonvályú mellett a körtefa. A hartai parasztudvar fáinak mindegyike késő ősze termette és termi ma is édes télálló gyümölcsseit.

szokások szerint eperfa és néhány akácfa is volt a kertben. Az udvar végén májusban virágba boruló, augusztusban fanyarédes gyümölcsöt termő 100 éves bodzafa erősíti Fél Edit állítását: „Hartán alig van ház, ahol a kert végében ne állna egy bodzabokor...”.

A Tájház a déli tájolású utca napos oldalán, a *Sumrseejt*-on áll.

Az udvar elején lévő római kövek másfél ezredévet idéznek meg, a faragott fejfák és a gótbetűs sírkövek a történelmi újrakezdés közel három évszázadára utalnak.

A téglákkal kirakott faoszlopos gang díszes és egész nyáron árnyékot adó növénye a szőlő. A konyhabejáratok közelében körte- és almafa, melyek jellegzetesek, és még ma is megtalál-

A telek a mögötte lévő iskolaudvar javára megrövidült. Az egykori gazdasági udvarrészen a ló- és tehénistálló mellett tyúk- és disznóól volt. A régi

A fehérre meszelt ház utcafrontjára kis ablak nyílik. Deszkakerítés köti össze a szomszéd házzal, melyet egyszerű oszlopok tagolnak.

A bejárati kisajtó mives kilincse helyi mesterek munkája.

A legrégebbi idők kapuzslopaikat ma már csak a településen felállított információs táblák idézik. Egy 1888-as vésetű hartai kapubálványfej mintájára készültek a községi utcanévtáblák kék oszlopainak fém csúcsdíszei is. A hartai kapubálvány fején csillagmotívum, a törzsön pedig bordázás vagy cserépből kinövő hullámos szárú, tulipánban végződő vésett virágdísz, a tulajdonos nevének kezdőbetűi és a felállítás dátuma voltak (Torbágyi Novák 1926). Fél Edit hasonlókat látott még Dunapatajon és Solton is.

Az egykoron nádfedeles házon ma piros cserép díszlik. A házorom deszkából készült, melyen két szegletes szellőzőnyílást vágtak. A faoszlopos tornácra nyíló kisajtó feletti ívben napkorongot és napsugarakat idéző áttört fa motívum.

A Tájház a 20. század elejére jellemző felépítésű, osztású, bár a helységek funkciója az idők során részben átalakult. Régebben, azoknál a házaknál, ahol zöld mázas rakott kályha fűtötte a szobákat, az udvaron állt a sütökemence.

Hasonló házban laktak a tanítók is, ahogy az egy 1900-ban kelt jegyzőkönyvből kiderül. A tanítói lakáshoz két szoba, két konyha, éléskamra, istálló, pajta, szükséges

ólak, pince és padlás tartozott. Ezt kívánta a tanító átalakíttatni úgy, hogy a nyitott konyhát szobává alakítsák, a sárkemencét szénnel fűthető vaskályhákra cseréljék ki, sütőkemencét és üstkatlant állítsanak fel/az udvaron/ (Halasi 2003).

A ház berendezésével a 19. század második felét és a 20. század első felét idézi meg, amit Galgóczy Károly így jellemezett: *„A házak jólétre mutató csinosak, általában kőkeményesek, a téres udvarok tiszták. Az egészben kényelmet nyújtó lakályosság. A külön lakó és külön tiszta szoba közönségesen divatos. Csinos nagy ablakok, régebben kívül virágos, tulipános ablaktáblákkal, újabban ezek helyett redőnyökkel ellátva: elég magas falazat, bár többnyire vályog és vertfal, kevés zsindeyes és cserepes, túlnyomólag nád és zsuptető.”*

A Tájház hitelesen mutatja be a hartai német nemzetiségi lakosság egykori lakáskultúráját és megidézi Harta népi kultúrájának sokszínűségét.

A fennmaradt tárgyi emlékek egyike másika a 18. századból származik. Jelentősebb számban 1820-as évektől őrződtek meg, amikor már kialakult a csak Hartára jellemző egyedi népi kultúra, melynek legfőbb jellemzői a második világháború végéig érvényesek maradtak.

A látogatók, mint egykor a ház lakói is a *Kichstup*-ba, a konyhaszobába lépnek be először.

Ezt a teret a Tájház berendezői egy áttekintő, bevezető helységgé alakították. Sok témáról nyílik itt alkalom beszélgetni: Itt a hajósok által hozott lámpa uralja a teret, kétoldalt kisebb-nagyobb vitrinekben a menyasszonyi viselet, díszes főkötők és kötött harisnyák, tutyik, babákon arányosan kicsinyítve a női és férfi

viselet. A festett fali szekrényében evangélikus és református énekeskönyvek. Kis keretekben megsárgult régi hartai képeslapok és fényképek. Külön vitrinben vannak a női gyöngyös ékszerek, melyek közül a kékek egykor a menyasszonyt, a pirosak a koszorúslányokat ékesítették.

Az ajtó mögötti ágyvégek ráfestéssel olvashatatlaná tett családnevei a 2. világháború végének keserű napjait idézik meg.

Itt építették fel azt a zöld kerámiaszemes kályhát, amely egykor a tehetős gazdák és iparosok házaiban volt szokásos és divatos.

A felújítás előtti tematikus kiállítás az első szobában „Az önellátó népi öltözködés” címmel mutatta be a faesztergálást, a kender és gyapjűfeldolgozást. A szövészéken látható évszám arra utal, hogy ezt az ideérkező első mesterek a régi hazából hozhatták magukkal.

A 2006-ban megnyílt kiállítás már bútorozottan mutatja be az első szobát /*fedrstup*/ „Élő népművészet” címmel, mely Schneider Péterné munkája.

Fél Edit is feljegyezi, hogy a tisztaszoba nagy becsben állt. Szigorúan kötött rendje miatt nagymértékben uniformizált volt, és a vendéglátás, családi ünnepek és ravatalozás színtereként szolgált. Az ajtóval szemben kapott helyett a 19. század második felében divatba jött fiókos, kétajtós szekrényke (*komootschank*), fölötté a tükörrel.

A hátsó „Százéves szobában” az egyedi színvilágú és különböző mesterek által készített festett bútorok feledhetetlen látványa fogadja a látogatót. Ez egykor a családi élet központi tere volt. Hármass rendeltetését ma így jellemeznénk: lakó- étkező- és hálószoba. A bútorok közé állított, népviseletbe öltöztetett bábuk az egykori háromgenerációs családmódel mindennapjait idézik meg. A gyermekét ringató anya, bölcső gyermekkel, kisfiú csutkalovas kocsival, a pincébe induló férfi lopótökkel, a kemencénél üldögélő, pipázó nagypapa.

Hartán általános gyakorlatként élt, hogy minden fontosabb tárgyat a készítés évszámával jelöljenek. A lány két legfőbb kelengyebútora az ágy és a ruhásszekrény voltak, ezeket a szülők 12 éves kora után kezdték megrendelni, de ez nem volt mindig egyszerű feladat, hiszen egy egyszerűbb díszű ágynak és egy szekrénynek az együttes ára egy szolgáló teljes évi fizetését is jelentette (Csilléry 1987). Voltak olyan bútorok, amit már közösen csináltatott a fiatal pár vagy árverésen vették azokat.

A sarokpad és az asztal a szobaablak által legjobban megvilágított sarokban áll.

Régen az asztalt keményfából faragták, lapját fabetéttel díszítették. Terítő csak ünnepkor, gyászkor került rá. Most hartai készítésű sárgamintás kékfestő terítővel fedett. Ez volt az étkezés, olvasás és a kézimunka helye.

A sarokpad élénk színű, egy szál deszkából készített támlájának felirata: Peter Brenner Katarina Gröb 1922. Díszítésében feltűnnek a Knódel Henrik bútorfestő által bevezetett stílusújítások: a narancssárga kerekded virágok, a hasas levélkék és a szárnyaló kis madarak.

Három generáció az asztal körül Gallé Tibor akvarelljén 1935-ből

A sarokpad fölött a falon díszes tányérok és a Leitert család történetét megidéző 1895-1910 között készült keresztiszemes díszítésű, kakasos falvédő.

A szobában két ágy van, az egyik a kemencével szemben, a másik a kemence oldalán áll. Az udvar felőli oldalon lévő egyszerűbb gombos ágy, a másik magas támlájú, áttört, úgynevezett „lófejes” díszű ágy (*kajlskepich*). Előttük 2-3 támlás szék, melyeket általában a férfi hozott a családba. A széktámlák kettős szívotivumai 18. századi elzászi előképet mutatnak.

Pad veszi körül a négyszögletes kemencét is, ahol főleg gyerekek és öregek melegedtek. Mellette a falon törülköző- és szépen kivarrt fűsű- és kefetartó.

Az ágyterítő, és egykor az, ágynemű huzata is kékfestő volt.

Szokás volt Hartán is az ágyak magasra ágyazása, de itt nem az ágynemű sokaságával, inkább az ágyfenék szalmával való kitömésével érték el ezt. Az ágyak fölött a 20. század első felétől a család tagjairól készült nagyalakú fényképek lógtak. Az ágy mellett *phichrschenkletje* (könyves szekrényke) és kis falióra.

A festett láda elmaradozott a 20. századi szobából. A Tájházban lévő 1865-ös menyasszonyi láda a gyűjtemény legrégebbi dátumú festett bútora.

A hartai bútorfestészet sajátja az egyedi stílizálású szegfű- és rózsamotívum, és a legyezőkké rendeződött, egymásra tornyosuló vonalkák.

A ház másik bejárata a konyhába nyílik, amelyre egy díszes lécajtó is fel volt szerelve. Amikor süttöttek főztek, általában csak ezt tették be, hogy a háziállatok be ne jöjjenek. A tejfeldolgozás gang alatt kezdődő munkatere és a köcsögállvány (*milichstits*) a konyhaközeli udvarrészen volt.

A konyha a ház legnyüzögőbb helye, innen nyílt a lakószoba és a kamra. Előterében látható a lábakon álló, oldalt fiókos tálaló, a *khicheschank*.

A falitékának címlapra került falba épített formája a *wontschenkletje*, melyben a pálinkát és a legdíszesebb bögréket, poharakat tartották. Eredeti formájában maradt meg a füstös konyha. A kémény nyitott, a konyhát kettéosztó boltív a *kichepoo* támasztja meg. Itt helyezték el a Dunaföldváron vásárolt mórágyi és a pataji vásáron vett zöldmázás tálakat.

A kéményaljában három oldalon agyagpadkát alakítottak ki. Itt mindkét oldalon szabadtűzön vagy az innen nyíló, kender- és kukoricaszárral fűtött sárkemencében (*kschmeerteoove*) főzték a *krumpéresup*-ot, a krumplilevest és süttötték a *kriivekuchá*-t, a szalonnás lepényt.

A sokféle tejet és tejterméket termelő hartaiakról Fél Edűt ezt írja: „... a juhtej és termékeinek gyakori fogyasztása megkülönbözteti Hartát a szomszédos faluktól.”

A kemence füstjéből kicsapódó kátrány a boltzotat fényes feketére színezte, és idővel eltakarta az eredetileg világoskék, mintás falat.

A konyhából nyíló kamra (*khamr*) és az abból nyíló *spejz* ma az iskolai látogatócsoporthoz kedvenc bemutatótere. Itt láthatóak a kétkezi paraszti munka világának eszközei, mérő- és tárolóedényei, valamint a házépítés szerszámai. A kenyérdagasztó teknő és a kézi hajtású mosógép között százéves bodzaprés látható, mely a gyógyító lekvárfőzés újratertett hagyományának, a Bodzaünnepnek a jelképtárgya.

A vas főzőedények egy részét a hajósok hozták a Felduna vidékéről. Ezek leglátványosabbika a raejndl, amihez egy ugyancsak háromlábú fedőtepsi tartozott. A kétágú rövidnyelű villa a hús forgatására szolgált.

BAUM-HÁZ

A modernizálódott falu közepén, az evangélikus templom közvetlen szomszédságában áll. Pillértéglával kirakott homlokzati fala módosabb gazdára utal. A műemlék jellegű épületben a „Tájházak a Közösségért” program keretében 2009-ben két kiállítóterrel bővíthetett a hartai Tájház.

Az egykori első szobában Hartai-Felvidéki Szoba idézi meg az 1947-től ideérkező felvidéki családok történetét, lakáskultúráját. A hátsó szobában Gallé Tibor festőművész változatos technikájú sajátos képein köszönnek vissza a 20. század első felének hartai arcai és falusi életképei.

A Baum-ház gyűjteménye a Hartai Német Nemzetiségi Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény, mint muzeális intézmény része.

Ház történet a gerendavéset „titka”

A „Baum-ház” elnevezés 1994-ben alakult ki, akkor, amikor a község, annak idején sok ingatlana mellé, ezt a házat is megvásárolta a Baum családtól. A ház az iskola mezőgazdasági ismeretek tantárgyának gyakorlati oktatóhelye volt.

2003-ban vált kiállítóhelyé, amikor ideköltözött a Német Nemzetiségi Ház gyűjteményi anyaga. 2006. augusztus 20-ig tartó „múzeum” működése jól szolgálta a helytörténeti gyűjtemény bemutatását.

Időközben a Bodzaünnepre összeseregglő vendégek részéről új helytörténeti ismeret érkezett. Az amerikai tiszakécskei Stefán család tanúsította, hogy a Baum családot megelőzően az ő eleik lakták e házat.

Az első szoba gerendavésete KSCHANN0855KA azonban továbbra is rejtély maradt. Az ingatlankataszteri adatkutatás nem tudott kellően visszanyúlni az időben, és csak az derült ki, hogy az 1947-es kitelepítési évtől kezdődően igen sok lakója volt a háznak.

Az élő népi emlékezet azonban segített! A tájházépítés „Reneszánsz Év”-ében megjelent az egykori házépítő dédunokája, a 84 éves Leitert Henrikné, sz. Knódel Krisztina. Tőle nemcsak a ház, hanem egy család sors történetét is megtudtuk:

A ház építője Schneider Károly (1812-1857) és neje Arnold Katalin (1811-1856). Neveik kezdőbetűi pontosan egyeznek a gerenda vésetével. E család leszármazottai is átérték azokat a nehéz időket, amikor 1947-ben kilakoltatták és bevagónirozták őket. El kellett hagyniuk szülőfalujukat. Pesten azonban megszöktek és hazajöttek... Azóta is itthon vannak... a ház pedig kitelepítést és betelepítést, mindent és mindenkit túlélve ma a felvidéki népi kultúra és a régi Hartát bemutató Gallé Tibor festmények emlékhelye.

Hartai-Felvidéki Szoba

Harta változatos sors történetében a második világháború vége szomorú változásokat hozott: 287 németajkú családot telepítettek ki, és 243 családot telepítettek be a községbe. A Hartára került magyar nyelvű népesség főként a Szenci, Dunaszerdahelyi, Galántai, Érsekújvári, Lévai és Rimaszombati járásokból származott: Alsószeli, Csölösztő, Diószeg, Garamlök, Garammikola, Gútor, Kálna, Kisbalog, Kisfödemes, Kismácséd, Kispeszék, Kisújfalú, Léva, Losonc, Máriakálma, Nagybalog, Nagysalló, Nagyfödemes, Nagymácséd, Nagypeszék, Nyírágó, Osgyán, Pádár, Rimaszombat, Somorja, Taksony, Tejfalú településekről. Az első években sokan továbbtelepültek Hartáról, de akik itt maradtak, azok az együttélés nehéz kezdete után a közös sorsban való megbékélés és sikeres

munkálkodás által meghatározóan járultak hozzá nagyközségünk modern fejlődéséhez.

A hartai-felvidéki emléanyag tudatos gyűjtése 1999-ben kezdődött el. A kiállításépítés kezdetekor egy szobabútor és néhány tárgy volt a Tájház birtokában. A többi emléanyagot a kedvező pályázati döntést várva a Felvidékről idetelepült családok őrizték.

A látogató az egykori konyhaszobába belépve a Garammikolárról hozott találószekrényt pillantja meg. A falon az 1938-45-ös viszonyokat megidéző Nagy-Magyarország térkép, rajta 1920-as, 30-as években készült képeslapok, családi fotók, életképek, iskolai csoportképek. A vitrinek egyike az 1945-1947-es évek történéseit veszi sorba két család sorstörténetének, dokumen-tumainak tükrében. A másikban az

áttelepüléshez köthető iratanyag jegyzékbe vétel, leltár, igazolvány, értesítés a telepítés időpontjáról... és a Hartára települtek „Új Otthon” című kiadványban megjelent névsora olvasható. A felidézett történelmi események komorságát megtörik a díszes ezüstgombok, a színes bugyelláris, a tárlók alatt pedig a szöttesekkel bélelt szakajtók.

A tisztaszobába belépve a tükörben visszamosolygó magyaros ruhába öltöztetett lányka fogadja a látogatót. Polgáriassult szobabelsőben elevenedik meg a Felvidékről hozott sokszínű tárgyi anyag. Az asztalon üveglap alatt lévő két százpengős bankó és arcképes igazolványok idézik meg a háború előtti boldog békeidőket. A főként közép- és nagybirtokos családok a 20. század közepére sok mindent átvettek már a városok kultúrájából, ami pl. új, minőségi anyagok alkalmazásában jelenik meg (selyembrokát ruhák, bársony, selyem és zsenília kendők, díszes ágyszerítők). A hagyományos bordómintás, monogrammos szőtt aszalterítők, törölközők, szakajtóruhák mellett a stafirungokban helyet kaptak a gazdagabb színvilágú, divatos motívumú hímzett dísztörölközők is. Az ideérkezők egy része református vidékről jött. Innen Garamlók, Nyírágó, Nagypesztek településekről származnak a bemutatott női ruhák, énekeskönyvek. Néhány evangélikus család is érkezett, a nagy többség római katolikus volt. Az ajtó melletti szenteltvíztartó, a rózsafüzér és az ágy fölött lévő aranyozott keretű szentképek idézik meg lakáskultúrájukat.

Gallé Tibor Emlékszoja

Gallé Tibor 1896-ban született a németajkú Hartán, ahol nagyapja és később apja is a falu evangélikus lelkészei voltak. Gyermekéveit a templom melletti parókián töltötte. Már kora gyermekkorában sokat rajzolt, első alkotásai is ehhez a vidékhez kötődtek. Középiskoláit Mezőberényben, Szegeden és Nagyváradon végezte, majd 1914-ben nyert felvételt a budapesti Képzőművészeti Főiskolára.

A pályáját kettétörő világháború és a szibériai fogság után szülőfaluja adott menedéket és nyugalmat számára. Az ismerős környezet, a hartai táj és emberek inspirálták újra munkára. Ezekben az esztendőkből nősült, majd a 1920-as évek közepén újraindította művészi

pályáját. Folytatta a tanulást a Képzőművészeti Főiskolán, középiskolai rajztanári oklevelet szerzett. Már a húszas évek első felétől kiállították alkotásait Budapesten a Műcsarnok, a Nemzeti Szalon, valamint az Ernst Múzeum csoportos tárlatain és külföldön. Tagja volt a Magyar Rézkarcolóművészek Egyesületének. Munkái többek között bekerültek a londoni British Museum és a holland királynő gyűjteményeibe is. 1931-ben és 1932-ben állami ösztöndíjasként grafikai tanulmányokat folytatott Londonban.

A háborús évek elmúltával, a Hartán letelepedő művész munkássága szorosan kötődött a községhez. Olajjal készült táj- és portrévázlat mellett a legjelentősebb műcsoportot az egy- vagy többszínnyomású linóleummetszetei alkotják.

Az 1920-as évek közepétől Gallé szinte kizárólag rajzolt és karcolt. Hartai emlékeinek hatására több mint 60 rézkarcot alkotott. Ebben az időben készültek a finoman kidolgozott, realiztikus tájképek, falusi jelenetek, igen jellemző portréábrázolások. A hartai táj és emberek ihlette lapok a budapesti és külföldön rendezett kiállítások révén igen sok helyre elkerültek a világban, hirdetve a magyar rézkarművészet eredményeit.

Az 1930-as évek közepétől főként akvarellal és pasztellel dolgozott. tájképeit, figurális kompozícióit elsősorban a Magyar Akvarell és Pasztellfestők Egyesületének budapesti tárlatain mutatták be. Budapesten és Hartán dolgozott legtöbbit, de megfordult a Dunakanyar festői településein és 1937-1939 között Boszniában, valamint Dalmáciában. Alkotásaiból 1942-ben rendeztek gyűjteményes kiállítást a Műbarát kiállító helyiségében. Tevékeny tagja volt a Munkácsy Céhnek, illetve a Magyar Képzőművészek Országos Szövetségének.

A harmincas évek közepétől festőiskolát tartott fenn Budapesten, de minden alkalmat megragadott, hogy fáradalmaikat családi körben, immár két kicsiny gyermekével az otthonként számon tartott Hartán pihenje ki. Megmutatta szülőfaluját növendékeinek is, akiknek „nyári festőtábor”-t tartott Hartán (a korabeli plakát a kiállítás része).

Az érdeklődő közönség falubeliek és a településre látogatók átfogó képet kapnak Gallé életművéről, hiszen a kollekció néhány olajfestmény mellett jelentős mennyiségű akvarellanyagot, számos rajzot, valamint rézkarcolót és linóleummetszetet tartalmaz. A belépőszoba vitrinjében az életrajzi adatok és iratok mellett a művész ecsetjei, szibériai naplója és angliai feljegyzései, ex librisei, kiállítás meghívói, vázlatai, művészeti igazolványai láthatók. Az adományozók szándékának megfelelően többségben vannak a hartai témájú, illetve a településhez szorosan kötődő alkotások, mindezek művészettörténeti értékük mellett helytörténeti jelentőséggel is bírnak. Az Emlékszobában kis festett asztal és két 1933-as festésű támlás szék idézi meg az egykori hartai szobabelsőt.

VENDÉGVÁRÓ KITEKINTÉS

A hartai Német Nemzetiségi Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény az iskolák, óvodák és civil szervezetek érdeklődéséhez igazodóan igyekszik a tárgyi értékek bemutatása mellett felvállalni a sokszínű népi hagyomány őrzését. Az utóbbi években egyre nagyobb hangsúlyt kapott az öntevékeny családtörténeti kutatások segítése is. Tájházunk a községi rendezvényeken,

mindenekelőtt a Bodzaünnepen és a Hartai Hagyományőrző Kulturális Egyesület rendezvényein tart Nyílt Napokat mindkét épületben.

A hartai kötődésű értékőrző törekvéseknek és a megújító ötleteknek, kutatásoknak köszönhetően a Gyűjtemény folyamatosan bővül és szépül.

Guarding traditional values

HARTA

Short guide to Harta Local History Collection and Country House

Harta is a village situated on the left bank of the Danube, 100 km south of Budapest having a population of 4000. Its modern history started in 1723 when the first settler families from the Rhineland-Palatinate, Hessen-Pfalz and Württemberg arrived at Pál Ráday's estate.

The country house was founded as a "Local History Collection" in 1967.

The house was left untouched for 30 years and desperately needed renovation when the roof and the interior were renewed in 2002. Following the restoration of its objects the Harta German National Country House was solemnly re-opened in its new form on 20th August 2006.

The dwelling authentically presents the interior design of the German minority living in Harta. The unforgettable scene of its two rooms with famous, uniquely painted furniture welcomes the visitors. Additional outstanding items of the collection are the local folk costumes and blue dyed textiles. Also several extraordinary beaded bonnets (called "haup") and knitted tights are exhibited. The open "smoke" kitchen which was preserved in its original form gives room for iron dishes, local potteries and "Mórágý" potteries bought at Dunaföldvár market.

Thanks to the subsidy received from the "Country Houses for the Community" program, new exhibition rooms could be opened in Baum-house in 2009. In "Harta Felvidék room", visitors can see the history and interior design of families who settled here from the Hungarian "Felvidék" (Upper Hungary). Also the paintings of a local artist, Tibor Gallé are displayed here. His pictures illustrate Harta at the beginning of the 20th century.

Harta Felvidék (Upper Hungary) Room

The end of WWII made sorrowful changes in the colourful history of the village: 287 German families were deported and 243 families were located in Harta. These people with Hungarian mother tongue came from several villages of the Upper Hungary (Modern Slovakia) region: Alsószele, Csölösztő, Diószeg, Garamlök, Gammikola, Gútor, Kálna, Kisbalog, Kiszfödemes, Kismácséd, Kispeszék, Kisújfalu, Léva, Losonc, Nagybalog, Nagysalló, Nagyfödemes, Nagymácséd, Nagypeszék, Nyírágó, Osgyán, Pádár, Rimaszombat, Somorja, Taksony, Tejfalu. After a hard beginning of their coexistence with the local community, people became reconciled to their common fate, and started to work together successfully establishing the development of the village.

Tibor Gallé Memory Room

Tibor Gallé (1896-1944), an artist was born and raised in Harta. His paintings were bequeathed to the village by his parents. The first local exhibition "An artist and his homeland" opened in 1976. According to the grantors' will most of the pictures displayed depict Harta and its people. Besides having art historical values, they illustrate local history as well.

The copper engravings and lino cuts inspired by the landscape and village people were exhibited in Budapest and in many corners of the world promoting the achievements of the Hungarian art. In Tibor Gallé Memory room, the pictures that were displayed in different places are now collected and exhibited together.

The collections are continuously expanding thanks to the sustained efforts to guard Harta's traditional values.

Hartáról szóló kiemelt irodalom

A régészeti adatok Kustár Rozália kutatásain alapulnak (Kustár Rozália Langó Péter: Ezüstbe öltözött lányok. Honfoglalás kori sírok Harta határában. Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 7. Kalocsa 2003; Határeset: Hét bronzkori gödör HartaWeierhivl lelőhelyről. Múzeumi Kutatások Bács-Kiskun megyében 11-12, Kecskemét 2008, 197-214).

A történeti forrásokat Galgóczy Károly (Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monográfiája I-III, Budapest), Novák László (Pest-Pilis-Solt vármegye alföldi vidékeinek településrendszerei a XVIII. században. Bács-Kiskun megye múltjából II. Szerk: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1975. 461-583.); Dr. Schmel Péter (Harta. In Gallé Tibor szerk. Adalékok Harta történetéhez, Budapest, 1983.); Dr. Schmel Péter Dr. Parlagi Gézané Major Erzsébet (Attilának és unokájának szállása a Duna mentén. In Gallé Tibor szerk. Adalékok Harta történetéhez, Budapest, 1983.) és Halasi László (A Hartai Evangélikus Egyház története 1723-2003) munkáiból idéztük.

Néprajzi gyűjtéseket a 20. század első felében Torbágyi Novák Lajos (Kapubálványfejek. Néprajzi Értesítő XXXVII 1926.); Fél Edit (Harta néprajza. Néprajzi füzetek 2. Budapest 1935; Ruházkodás Hartán. In Népünk és Nyelvünk VI. 1934) és Erna Piffel (Deutsche Bauern in Ungarn. Berlin 1938) végeztek. A helytörténeti gyűjteményről Rétfalvi Teofil (A hartai német gyűjtemény. Élet és Tudomány 1974, XXIX. 2470-2475) írt. A hartai hagyományok újjáéledő kutatását a Hartai Füzetek sorozat megjelent kötetei jelzik (Kustár Rozália: Hartai gyógyító hagyományok. Hartai Füzetek 1. Harta, 2006; Szabóné Mészáros Mária: Hartai játékkincsek. Hartai Füzetek 2. Harta, 2008).

A hartai festett bútorokról több értékelő munka született Boross Marietta (Bemalte Bauernmöbel von Hartau/Harta. In Magyarországi német népi mesterségek. 1982. Budapest; Bemalte Bauernmöbel von Hartau/Harta. In: A Magyarországi Németek Néprajza 16. 1999.) és K. Csilléry Klára (A hartai bútor. Cumania X. 1987. 375-418) tollából. Gyakorlati bútorfestő segédlet Schneider Péterné Festett tárgyak Hartai motívumok című munkája (Cser Kiadó, 2003).

Gallé Tibor munkásságát legátfogóbban az 1966-ban megrendezett gyűjteményes kiállítás katalógusa mutatja be (M. Heil Olga: Gallé Tibor 1896-1944 Emlékkiállítása. Baja 1966).

Több további helyi kiadvány is megjelent. 1999-ben H. Barta Lajos: Harta /...és hartaiak mondják kétezer küszöbén.../ és 2002-ben Wunsch László: A Hartai Német Nemzetiségi Hagyományőrző Táncegyüttesről; 2005-ben Dr. Feketéné Kordé Katalin: Harta/Hartau/ képes útikönyve 2005. Kecskemét című munkái.

Szeletnyi Harta Budapesten

A Hartáról Budapestre elszármazottak közösségében Hartai János nyugdíjas tanár és népművelő volt az, aki összefogta és megszervezte a hartai tárgyi emlékek gyűjtését. 2005-ben egy budapesti-hartai emlékház tervével és a tájházi együttműködés szándékával kereste fel édesapja szülőfaluját. Alig egy esztendő múlva a múlt század elejét megidéző tárgyakból kiállítást nyitott egykori szülőházában Pestszentlőrincen. A Budapest, XVIII. kerület, Tóth Árpád utca 33 alatti kertés ház a fővárosban és környékén élő Hartáról elszármazottak találkozóhelye.

A kiállítás előzetes bejelentkezéssel tekinthető meg.

Tel.: 1-357-1644 és 30-640-4126